

Герасимчук О. П. Взаємозв'язок кримінального права та процесу в дослідженні І. Малиновським вчення про злочин за Литовськими статутами / О. П. Герасимчук // Матеріали І Міжнародного науково-практичного семінару "Наукова, просвітницька, громадська та політична спадщина академіка І. Малиновського і сьогодні", 16 березня 2012 року, м. Острого. – Острого: Видавництво Національного університету "Острозька академія", 2012. – С. 29-32.

О. П. ГЕРАСИМЧУК

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри правосуддя та кримінального процесу

Національного університету "Острозька академія"

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ В ДОСЛІДЖЕННІ І. МАЛИНОВСЬКИМ ВЧЕННЯ ПРО ЗЛОЧИН ЗА ЛИТОВСЬКИМИ СТАТУТАМИ

Витоки взаємозв'язків між матеріальними та процесуальними нормами сягають тих часів, коли перші правові норми отримали свою реалізацію і результат цього був відображений у праві. Дослідження цих взаємозв'язків вже майже півтора століття періодично з'являється в центрі уваги науковців (М. М. Розін, М. М. Полянський, С. С. Алексєєв, М. С. Строгович, П. С. Дагель, В. Г. Даєв та інші). І це не випадково, адже детальне вивчення глибинних зв'язків матеріальних та процесуальних норм дозволить краще зрозуміти і дослідити правозастосовчу діяльність. Як свого часу зазначав В. Г. Даєв, правозастосовчий процес – це не тільки форма життя матеріального права, але й одна з найважливіших юридичних гарантій правопорядку в цілому [1].

Звернув увагу на взаємозв'язок матеріального та процесуального кримінального права й Іоанникій Олексійович Малиновський, досліджуючи вчення про злочин за Литовськими статутами. Статути, будучи розробленими і затвердженими у XVI ст., діяли на українських землях у складі Великого князівства Литовського, Речі Посполитої, а згодом і в період Гетьманщини, зрештою вплинувши на кодифікацію законодавства Російської імперії.

Литовські статuti регулювали процес, який на той час ще не знав істотних відмінностей між кримінальним і цивільним судочинством і мав спільне правове регулювання. І. Малиновський відносив до кримінальних законів всі нормативні акти, що стосувались злочину і покарання. Відповідно, він поділяв їх на 3 групи: 1) закони процесуальні, 2) кримінальні закони у вузькому сенсі (тобто, ті, що передбачали ознаки окремих видів злочинів і визначали відповідальність за них), 3) постанови (дуже нечисленні), що стосувались загальних положень про злочин та покарання [2].

Зв'язок норм кримінального та кримінально-процесуальних І. Малиновський вбачав взаємним, зокрема, він вказував на 3 основні точки дотику, що полягають у наступному: 1) процесуальні інститути часто виявляють свій вплив на юридичну характеристику окремих видів злочинів; 2) деякі питання матеріального кримінального права з'ясовуються законами процесуальними; 3) кримінально-процесуальні відносини охороняються нормами матеріального права.

Перший вид взаємозв'язку у Литовських статутах проявлявся, наприклад, при визначенні кримінально-правових ознак "находу" – особливого злочину, який мав ознаки розбою та мародерства, передбачав напад на помешкання з метою пограбування та вбивства власника/користувача житла. За І Литовським "наход" зазвичай карався найтяжчою мірою – смертною карою для "квалтовника" (організатора та основного виконавця злочину) і "помочников" (пособників, співвиконавців). За ІІ Литовському статуті помічників за вчинення злочину чекало тюремне ув'язнення на рік і 6 тижнів (покарання основного виконавця залишилось беззмінним), проте недостатність доказів ("незупольний довод") зумовлювала як покарання для всіх співучасників лише тюремне ув'язнення на 12 тижнів. Якщо "помочники" не були спіймані на гарячому (теж один з важливих доказів того часу), це, найімовірніше з причини складності доказування причетності до злочину у подібному випадку, передбачало особливу процесуальну процедуру і можливість звільнення підозрюваних осіб від відповідальності. Для цього співвиконавцям (окрім виконавця-організатора) достатньо було скласти очищувальну присягу.

Подібний зв'язок між засобами доказування та кримінальним покаранням можна побачити і щодо крадіжки. Якщо вину особи було встановлено за допомогою виявленого у нього викраденого майна ("лиця") – чи безпосередньо на місці злочину, чи у нього вдома, – це передбачало важче покарання, аж до смертної кари [3].

Другий вид взаємозв'язку передбачав розмежування злочинів в процесі процедури їх розслідування. Зокрема, шляхтич, підозрюваний в розбої щодо іншого шляхтича, міг попросити пройти випробування (проти свідчень шести свідків), і якщо розслідування показувало, що то був не розбій, шляхтич присягав і звільнявся від обвинувачення. І навпаки, якщо обвинувачений у підпалі, залишався винним, незважаючи на свідчення шести свідків, він підлягав спаленню.

Третій вид взаємозв'язку передбачав кримінальне покарання за порушення процесуальних правил. Особливістю Литовських статутів, як відзначав І. О. Малиновський, було те, що процесуальних норм, порушення яких тягнуло покарання, передбачалося більше, ніж норм інших сфер суспільних відносин, які підлягали кримінально-правовій охороні.

Процесуальним законам був присвячений найбільш обширний розділ Литовського статуту у кожній його редакції – "Про суддів та суди", процесуальні норми містились і в інших частинах цього збірника. Здебільшого в одному артикулі поєднувався процесуальний і кримінальний закон у вузькому сенсі (тобто, матеріальний). В подібних артикулах законодавець детально передбачав весь рух кримінального процесу (до судового розгляду, на суді та після суду), передбачаючи різні можливі випадки і їх наслідки (недоведення злочину і перетворення обвинуваченого у потерпілого, використання потерпілим права на необхідну оборону у випадку нападу в суді, втеча від суду обвинуваченої у суспільно небезпечному діянні особи, після отримання повістки, непокора судовому вироку тощо). Передбачаючи подібні випадки законодавець в одному артикулі поміщував кілька самостійних постанов (норм), між якими існував суто зовнішній зв'язок.

У кожному із зазначених зв'язків можна прослідкувати двосторонність – коли процесуальна норма впливала на визначення змісту матеріальної і навпаки, конкретна матеріально-правова норма (казус) зумовлювала особливості застосування певних процедур.

Список використаних джерел

1. Даев В. Г. Взаимосвязь уголовного права и процесса / В. Г. Даев. – Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1982. – С. 4.
2. Малиновскій І. Ученіє о преступлении по Литовскому статуту / І. Малиновскій. – Киевъ: Типографія Императорскаго Университета св. Владиміра, 1894. – С. IV.
3. Там само. – С. 147.